

СЕКЦІЯ 5. СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ НАУКОВИХ ШКІЛ

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-331-9-48>

ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТОК НАУКОВИХ ШКІЛ ЯК СКЛАДОВА МЕХАНІЗМУ ПІДГОТОВКИ ДИСЕРТАЦІЙ В УКРАЇНІ

Арістова І.В.

*доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри адміністративного
та інформаційного права
Сумського національного аграрного університету
м. Суми, Україна*

На актуальність зазначеної проблематики зверталася увага у авторській публікації тез доповіді на міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання підготовки дисертації в умовах воєнного стану» 30 вересня 2023 р. Враховуючи те, що збірник тез конференції ще не розміщений на відкритій платформі українсько-польського видавництва «Liha-Pres», вважаємо за можливе навести окремі положення роботи, присвяченій дослідженню механізму підготовки дисертацій в Україні. Було запропоновано розглядати механізм підготовки дисертацій в Україні як системне утворення, невід’ємними складовими якого постають дві підсистеми: механізм написання дисертацій та механізм забезпечення написання дисертацій. Важливо підкреслити, що ці підсистеми мають взаємодіяти між собою (прямі та зворотні зв’язки) з метою отримання актуального, науково обґрунтованого, новаційного дослідження та формування науковця нового покоління. З нашої точки зору, до структури кожної із підсистем механізму підготовки дисертацій варто включити наступні частини: правову, інституційну та організаційно-наукову. Надано характеристику кожній частині системи.

На нашу думку, важливим елементом організаційно-наукової частини механізму підготовки дисертацій в Україні має бути розвиток наукових шкіл, що сприяє формуванню так званої «критичної наукової маси» у закладах вищої освіти задля забезпечення належного рівня підготовки дисертацій. У роботі відстоюється позиція, що для переходу від інформаційного суспільства до суспільства знань [1] не лише має бути забезпечено загальний доступ до знань (у тому числі і юридичних) та спільне використання знань, але й має формуватися так звана «нова етика знань» [1]. У зв’язку з цим вельми актуальним постає завдання

щодо створення ефективних інструментів впровадження нової етики знань. На нашу думку, одним із таких інструментів має стати формування наукових шкіл.

Слід зазначити, що протягом останніх п'яти років у різноманітних авторських публікаціях (зокрема, [2–4]) акцентувалася увага на формуванні наукових юридичних шкіл, у тому числі, з інформаційного права. У роботах відстоювалася позиція, що розвиток системних юридичних знань у галузі інформаційного права потребує формування наукових шкіл, які взаємодіють між собою задля забезпечення правопорядку, зокрема, в інформаційній сфері. Зазвичай, під науковою школою розуміється форма організації колективної наукової праці співробітників наукової установи чи навчального закладу під керівництвом лідера (лідерів) школи, як правило, із числа відомих учених [5, с. 31]. З моєї точки зору, наукова школа як неформальний творчий колектив дослідників, які об'єднані загальною програмою і стилем дослідницької роботи та діють під керівництвом визнаного лідера, не повинна обмежуватися «стінами» певної установи. Вважаю, що саме основна ідея має поставати системоутворюючим чинником виникнення та функціонування наукової школи. На моє переконання, реалізація основних функцій наукової школи (виробництво наукових знань; поширення наукових знань; підготовка обдарованих фахівців [5, с. 32]) в умовах розбудови інформаційного суспільства, заснованого на знаннях, має здійснюватися з урахуванням нової етики суспільств знань – «єдність у різноманітті». На мою думку, у випадку формування наукових юридичних шкіл, впровадження нової етики суспільства знань має відбуватися наступним чином. Кожна галузь («різноманіття») національної системи права, виробляючи різноманітні юридичні знання, має виходити не із галузевих (локальних) цілей, а із спільної загальної мети («єдність») – забезпечення належного правопорядку у суспільстві, заснованому на знаннях. Водночас, цілісність («єдність») системи національного права повинна забезпечуватися взаємодією (взаємосприяння) галузей права, які (хоч і мають у своєму арсеналі різноманітні правові засоби та способи («різноманіття»)) упорядковуються завдяки спільній меті – забезпечення правопорядку.

З нашої точки зору, наукова школа повинна спиратися на фундаментальні засади, а також мати єдину дослідницьку програму наукової школи, що має належним чином реалізовуватися. Варто підкреслити, що наукова школа, яку я маю честь очолювати, з початку свого виникнення і до сьогодні має своє «обличчя», спираючись на наступні фундаментальні засади [2]. А саме: 1) методологічний плюралізм у юриспруденції; 2) системне світорозуміння; 3) системність юридичної науки, що потребує взаємодії (дій, що сприяють) галузевих юридичних наук (у тому числі і науки «інформаційне право») з метою забезпечення належного правопорядку у суспільстві; 4) положення

загальної теорії держави і права – це фундамент будь-якої галузевої юридичної науки (у тому числі і науки «інформаційне право»); 5) формування методології наукових досліджень у галузі інформаційного права, яка розуміється як вчення про організацію наукової діяльності та наукових знань у галузі інформаційного права, що включає суб'єкт (науковець, вчений), об'єкт, мету, методи наукової діяльності; 6) наука «інформаційне право» має враховувати інформаційні закономірності, яким підпорядковується еволюція розвитку суспільства, а також філософсько-методологічний аспект інформації – забезпечення «випереджаючого» відображення дійсності у самокерованих системах, який знаходить своє відображення в інформаційних процесах та позначається на сутності інформаційних відносин; 7) орієнтиром для визначення ролі та місця науки «інформаційне право» у загальній системі юридичних наук мають бути основні засади розбудови інформаційного суспільства, заснованого на знаннях (суспільство знань), а саме: а) загальний доступ до знань; б) спільне використання знань; в) загальна участь у суспільствах знань; г) реальне забезпечення прав людини; д) міжнародна сутність інформаційного права, яка зумовлена, серед іншого, особливостями формування суспільств знань, які передбачають міжнародне співробітництво. Вважаємо, що зазначені вище постулати наукової школи можна розглядати як «спільність наукових поглядів» та «спільність дослідницької роботи», на обов'язковість існування яких акцентується увага у визначенні поняття «наукова школа» [2].

На нашу думку, спеціальної уваги потребує питання розробки єдиної дослідницької програми наукової школи, яка, до речі, має назву «Правові засади інформаційного суспільства, заснованого на знаннях, та інформаційної держави», яка зумовлена необхідністю реалізації спільної ідеї [2]. Тобто, дослідницька програма формувалася, виходячи із необхідності проведення наукових досліджень в галузі інформаційного права, а також з урахуванням взаємодії інформаційного права з іншими галузями права (адміністративним, фінансовим, екологічним, аграрним та ін.) в умовах розбудови інформаційного суспільства, заснованого на знаннях, та інформаційної держави в Україні. Зважаючи на вихідні положення системного підходу, єдність дослідницької програми наукової школи забезпечується визначенням спільної мети, яка ефективно досягається завдяки системній формі організації дослідницької програми. Водночас, у залежності від критеріїв класифікації, можна отримати різні структурні елементи (напрями) дослідницької програми [2]. Аналіз встановлених критеріїв класифікації дозволив встановити доцільність їх комбінації, що і зумовило наступну структуру єдиної дослідницької програми: 1) теорія інформаційного права України; 2) теоретико-правові й методологічні основи інформаційного суспільства, заснованого на

знаннях, та інформаційної держави; 3) національне та міжнародне інформаційне законодавство; 4) розбудова інформаційної держави в Україні. Більш детально структура програми висвітлена у відповідній статті [2], у якій також зазначено і результати опрацювання окремих елементів дослідницької програми.

У роботі пропонується ініціювати взаємодію різноманітних наукових шкіл, передусім у межах конкретного закладу вищої освіти задля проведення міждисциплінарних наукових досліджень задля розв'язання завдань, визначених у Національній доповіді – Цілі сталого розвитку: Україна [6]. Наприклад, розкриття предмету дисертаційного дослідження може вимагати використання, як лише юридичних інструментів, так і комплексного використання інструментів юридичної науки та комп'ютерних наук (чи екологічної науки, чи фінансової науки та ін.). Водночас вважаємо, що перспективним напрямом постає співпраця наукових шкіл із різних закладів вищої освіти та наукових установ. Сподіваємося на підтримку зазначеної ініціативи та налаштовані до співробітництва.

Література:

1. До суспільства знань: Всесвітня доповідь ЮНЕСКО. Париж : Вид-во ЮНЕСКО, 2005. 211 с.
2. Арістова І. В. Наука школа у галузі інформаційного права: на шляху до розбудови суспільства знань в Україні (частина перша). *Публічне право*. 2017. № 2(26). С. 9–19.
3. Арістова І. В. Роль наукових шкіл у становленні інформаційного права в Україні. *Актуальні проблеми права на сучасному етапі розвитку державності* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Люблін, Республіка Польща 20-21 жовтня 2017 р.). Люблін : Вид-во «Люблінський науково-технологічний парк» ; ун-т Марії Кюрі-Скłodовської, 2017. С. 120–123.
4. Арістова І. В. Розвиток наукових юридичних шкіл як інструмент впровадження нової етики знань в Україні. *Актуальні питання юриспруденції: теоретичний та практичний вимір* : матеріали другої міжнародної науково-практичної конференції (м. Суми, 25 квітня 2019 р.). Вид-во : Суми, СНАУ, 2019. С. 6–9.
5. Пилипчук В. Г., Фурашев В. М. Трансформація Центру правової інформатики в Науково-дослідний інститут інформатики і права: становлення, здобутки, пріоритети (2011–2015 рр.). К. : ТОВ «ПанТот», 2016. 106 с.
6. Цілі сталого розвитку: Україна: Національна доповідь. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. URL: <https://goo.su/mcoIJDc>